

شناسایی عوامل مؤثر خلاقانه در تدوین شبکه‌های یادگیری پژوهشی در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران

لیلا مصدق^۱، بابک نصیری فرقانی^{۲*}، افسانه زمانی مقدم^۳

چکیده

هدف: پژوهش حاضر به شناسایی عوامل مؤثر خلاقانه در تدوین شبکه‌های یادگیری دانشجویی در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران می‌پردازد.

روش: برای انجام پژوهش از رویکرد پژوهش آمیخته استفاده شد. جامعه پژوهش در بخش کیفی، شامل کلیه صاحب‌نظران، اساتید و مدیران ارشد حوزه مدیریت آموزشی و یادگیری است که در زمینه یادگیری مجازی تجربه و حضور دارند که با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند با ۱۵ نفر از صاحب‌نظران مصاحبه شد. جامعه آماری در مرحله کمی کلیه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۹ بودند که با روش نمونه‌گیری تصادفی ۲۵۱ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار پژوهش در بخش کیفی، مصاحبه بدون ساختار بود. به‌منظور گردآوری داده‌های کمی نیز از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده شد که گویه‌های آن برگرفته از نتایج تحلیل داده‌های کیفی در مرحله اول بود. در پژوهش حاضر از روش سه‌بعدی نگری برای اعتباربخشی به داده‌ها استفاده شده است. همچنین در بخش کیفی از روش بازخورد مشارکت‌کننده نیز استفاده شد. در بخش کمی نیز ابتدا از روایی صوری برای سنجش روایی پرسشنامه و سپس از ضریب آلفای کرونباخ برای پایایی پرسشنامه استفاده شد که ۰/۸۹ بود. به‌منظور تحلیل یافته‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه کیفی، از روش تحلیل محتوای استقرایی مبتنی بر کدگذاری باز، استفاده شد. برای تحلیل داده‌های کمی نیز از تحلیل عاملی اکتشافی و آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج پژوهش نشان داد که عوامل مؤثر بر ایجاد شبکه‌های یادگیری دانشجویی عبارتند از: ۱- انگیزه-های دانشجویان ۲- برنامه‌ریزی شبکه‌های یادگیری ۳- شبکه‌سازی و پشتیبانی ۴- امکانات و تدارکات و ۵- مدیریت دانش.

نتیجه‌گیری: توجه به این عوامل می‌تواند در راستای ایجاد شبکه‌های یادگیری دانشجویی در تحصیلات تکمیلی و بهبود یادگیری شبکه‌ای دانشجویان بسیار مؤثر و سودمند باشد.

کلیدواژه‌ها: یادگیری، شبکه یادگیری، شبکه‌های یادگیری دانشجویی.

۱. دانشجوی دکتری، دانشکده مدیریت، واحد غرب تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران leilamosaddeq@gmail.com

۲. استادیار دانشکده مدیریت، واحد غرب تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) Nasiri.babak@wtiau.ac.ir

۳. دانشیار دانشکده مدیریت و اقتصاد، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران Afz810@gmail.com

پیشگفتار

امروزه دانشگاه‌ها نیز متأثر از تنوع‌ها و گوناگونی‌های دانشی، علمی، توانایی، مهارتی و قومی بوده‌اند و حداقل در سال‌های اخیر با توجه به از میان برداشته شدن موانع مکانی و زمانی، دانشجویان می‌توانند در هر منطقه جغرافیایی در یادگیری حضور داشته و در یادگیری مشارکت کنند (بابو و آزودو، ۲۰۱۲). تمام تلاش و محور اصلی دانشگاه طراحی فرصت‌های منحصربه‌فرد یادگیری جهت رشد و پرورش دانشجویان در راستای ایفای نقش‌های تخصصی جامعه است. لذا، رویکردهای مختلفی از اتکای صرف به استراتژی‌های معمول و سنتی انتقال دانش تا رویکردهای جدید سازنده‌گرایی و یادگیری فعالانه در بستر اجتماعی- فرهنگی مورد توجه و بررسی صاحب‌نظران و پژوهشگران مختلف قرار گرفته و هر کدام از زاویه‌ای به این مهم پرداخت‌ه‌اند. هدف آموزش عالی تربیت دانش‌آموختگانی توانمند و نوآور است که قادر به طراحی و خلق نظم‌های جدید فنی در عرصه اجتماعی باشند. از این‌رو، دامنه وسیعی مشاهده می‌شود که از تغییر رویکرد یادگیری فردی و گروهی دانشجو تا طراحی و بازسازی مجدد محیط و ساختار آموزشی را شامل می‌شود. در این میان، تفکر شبکه‌ای ظهور و بروز خاصی یافته است (باقری، ۱۳۹۷).

بسیاری از مهمترین یادگیری‌ها از طریق تعامل اجتماعی اتفاق می‌افتد. اصطلاح "تعامل" شامل اشکال ارتباطی است که از طریق انواع فناوری‌ها (تلفن، اینترنت، فناوری‌های ارائه و غیره) صورت می‌گیرد (دنیلز و همکاران^۲ ۲۰۲۱).

تفکر شبکه‌ای مسایل، مباحث و موضوعات گسترده‌ای را تحت پوشش و توصیف قرار داده و به‌عنوان الگوی خاصی از تفکر، تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، رفتار و مدیریت در حوزه‌های متعددی رسوخ یافته و موجب تحولات فراوانی در رشته‌های جامعه‌شناسی، مدیریت، اقتصاد، بازاریابی، فناوری اطلاعات و ارتباطات و تعلیم و تربیت شده است: "توجه

1. Babo, Azevedo (Rosalina Babo, 2012)
2. Daniels

فزاینده نسبت به مفهوم شبکه در ادبیات پژوهش علمی نظیر فیزیک و زیست‌شناسی تا علوم اجتماعی" (ساویوتی^۱، ۲۰۰۹). اگر دانشگاه را به‌عنوان یک سیستم لحاظ نماییم، ساختار ارتباطی میان اجزای متعدد آن معرف شبکه خواهد بود که به‌نوعی یادگیری شبکه‌محور دانشجو را تحت تأثیر قرار می‌دهد. از سویی دیگر، اگر یادگیری را نیز به گونه‌ای سیستمی تعریف نماییم، نحوه تعامل اجتماعی دانشجو در درون سیستم و میان سایر سیستم‌های اجتماعی به‌عنوان رفتاری شبکه‌ای اهمیت و جایگاه ویژه‌ای خواهد یافت. محیط مناسب برای رشد نوآوری را می‌توان "زیست‌بومی اجتماعی" تعریف کرد که در آن عواملی از درون زیست‌بوم و عناصری از بیرون آن با یکدیگر در تعامل اند. هر اندازه تعامل میان این عوامل و عناصر سازنده‌تر باشد، زمینه مناسب‌تری برای ظهور انواع نوآوری‌ها در عرصه‌های گوناگون علمی و تکنولوژیک فراهم می‌آید (پایا، ۱۳۸۵).

یکی از رویکردهای نوین در آموزش، استفاده از نظریه‌های جدید یادگیری در تدریس است. یکی از جدیدترین آنها نظریه سازنده‌گرایی است. این نظریه امروزه توجه صاحب‌نظران و معلمان را به خود معطوف نموده است. انواع زیادی از سازنده‌گرایی، بر اساس تفسیرهای مختلف از چگونگی ساخت دانش انسانی به وجود آمده است. این نظریه‌ها در دو فکر مرکزی توافق دارند. ۱- فراگیران در ساختن دانش خودشان فعال هستند و ۲- تعامل‌های اجتماعی در فرایند ساخت دانش مهم هستند.

نتایج به‌دست آمده از پژوهش (احمدی و همکاران، ۱۳۹۷) نشان داد: آموزش جغرافیا به روش مشارکتی در افزایش خلاقیت (سیالی، بسط، ابتکار، انعطاف‌پذیری) دانش‌آموزان در این درس به‌طور معنادار مؤثر بوده است. همچنین دانشجویان آموزش دیده با روش آموزشی مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی، ادراک مثبتی از محیط یادگیری داشتند (لیلا چراغ مولای، ۱۳۹۷).

1. Saviotti

روش یادگیری مشارکتی در پیشرفت درسی و میزان رضایت از روش تدریس و یادگیری مؤثر است (احمدی و عزیزی علویجه، ۱۳۹۶).

یادگیری اجتماعی، مکانیسمی است که به فرد امکان می دهد از افراد دیگر مهارت کسب کند، این در یک زمینه اجتماعی اتفاق می افتد. بنابراین، عواملی که بر زمینه اجتماعی تأثیر می گذارند، مانند ساختار اجتماعی، بر فرصت های یادگیری اجتماعی تأثیر می گذارند (بوخولت و همکاران، ۲۰۲۱).

بنابراین، با توجه به اهمیت و جایگاه شبکه های اجتماعی در فرایند یادگیری، پژوهش حاضر متمرکز بر بررسی برخی زوایای مهم شبکه سازی اجتماعی دانشجویان در فرایند یادگیری است. دورنما و آینده آموزش عالی خیلی پیچیده و مبهم است که در نگاه اول بروندادهای نهایی غیر قابل پیش بینی و غیرقابل تصور دارد. ولی آینده آموزش عالی بر اساس عملکرد گذشته آن پیش بینی می شود، به عبارت دیگر موقعیت های جدید حاصل پویایی و تحرک در موقعیت های گذشته است (گودمان و همکاران^۱، ۲۰۱۰). برای آمادگی فراگیران جهت زندگی در آینده، آموزش عالی باید با بهبود شرایط یادگیری و آموزش با توجه به روح زمانه و نیازهای نشأت گرفته از آن، پاسخگوی تقاضاهای روزافزون مبتنی بر شرایط جدید باشد و خود را با آن تطبیق دهد. پژوهش های زیاد تأثیر مثبت شبکه های اجتماعی را در بهبود سرمایه های فکری، علمی و اجتماعی، آموزش و یادگیری تعامل محور و تیمی، عملکرد و دستاوردهای دانشجویی، هویت حرفه ای، و درگیری تحصیلی فراگیران هستند (مونتگومری و مک داوول^۲، ۲۰۱۹).

دانشجویان امروزی با دانشجویان و فراگیران یک دهه قبل تفاوت های زیادی دارند. شیوه آموزش و یادگیری آنها با گذشته متفاوت است و ایجاد انگیزش در آنها به شیوه های جدید و امروزی نیاز دارد. پس، لازم ست از الگوها و روش های جدیدتر آموزش و یادگیری

1. Goodman A, Mensch JM, Jay M, French KE, Mitchell MF, Fritz SL
2. Montgomery & McDowell Boekholt

استفاده شود (ویت و اورویس^۱، ۲۰۱۰). از سوی دیگر توجه و حساسیت روزافزون، مسئله پرورش دانشجویان با مهارت، ارزش آفرین و کارآفرین در نظام آموزشی دانشگاه، پژوهشگران و صاحب‌نظران مختلف را برانگیخته است (باقری و همکاران، ۱۳۹۷). پیش-فرض مدافعان پارادایم پیوند‌گرایی این است که پیوند‌گرایی رویکرد متناسب با جریان یادگیری در جهان دیجیتال است و نمی‌توان آن را در ساختارها و بافت‌هایی که هنوز مبتنی بر آموزش‌های حضوری و سنتی هستند به کار برد. جالبتر آنکه اولین اصل پیوند‌گرایی آن است که یادگیری و دانش بر گوناگونی و تنوع در عقاید و افکار استوار است. یکی از این گوناگونی‌ها و تنوع‌ها می‌تواند تنوع فرهنگی و قومی دانشجویان باشد (اندرسون و دراون^۲، ۲۰۱۱). اگر فرض کنیم ساختار دانش یک شبکه است، بنابراین منطقی است که یادگیری را به عنوان یک فرایند شکل‌گیری شبکه ببینیم (الدحدوه^۳، ۲۰۱۸). شبکه‌های اجتماعی مجازی به یکی از مهمترین ابزارهای ارتباطی در ایران و جهان تبدیل شده و دارای شهرت فراوانی هستند. چنین انفجاری از رسانه‌های اجتماعی و امکانات شبکه‌های مجازی، راه‌های جدید یادگیری برای فراگیران در مؤسسه‌های دانشگاهی را فراهم آورده است (یعقوبی و همکاران، ۱۳۹۶).

با گسترش دسترسی به اینترنت و شبکه‌های اینترنتی و استفاده فزاینده‌ای که دانشجویان از انواع مطالب و محتوای این رسانه‌های نوین می‌نمایند، طراحی شبکه‌های یادگیری می‌تواند از رسانه‌های بسیار تأثیرگذار در عصر حاضر باشد (ویدون^۴، ۲۰۱۵). از سوی دیگر یکی از سازمان‌های اجتماعی و حساس در هر جامعه، دانشگاه است. نظام آموزشی و تعلیم و تربیت کشور نیز مأموریتی بسی دشوار در پاسخگویی به نیازهای یادگیری محیط و فراگیران و ذی-

1. Witt & Orvis
2. Anderson & dron
3. AlDahdouh
4. Weedon, C.

نفعان آن دارد. آموزش عالی جهت رسیدن به اهداف و چشم‌انداز خود و پاسخگویی به نیازها و درخواست‌های محیط سیاست‌ها و برنامه‌هایی را اجرا می‌کند.

یادگیری در زمینه رسانه‌های اجتماعی به طور زیادی خود‌انگیزی، مستقل و غیررسمی و بخش جدایی‌ناپذیر تجربه دانشگاهی شده است. با این وجود، دانشگاه‌های آموزش عالی هنوز متکی به پلت فرم‌های سنتی نظیر سیستم‌های مدیریت یادگیری و دوره هستند که توانمندی آموزشی رسانه‌های اجتماعی را نمیتوانند نمایان کنند، برای مثال به دانش‌آموزان و دانشجویان اجازه دهند که فضای یادگیری را مدیریت و حفظ کنند و فعالیت‌های یادگیری خود را تسهیل کنند و با هم‌تایان خود از طریق شبکه‌های اجتماعی در ارتباط باشند (درتاج و همکاران، ۱۳۹۵).

^۱ در چشم‌انداز توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بیست ساله نظام جمهوری اسلامی ایران، به جایگاه نیروی انسانی به گونه‌ای چشم‌گیر پرداخته شده است و قرار است در پایان برنامه بلندمدت این چشم‌انداز، جمهوری اسلامی ایران در زمینه علمی و فناوری به جایگاه اول منطقه دست یابد و این موقعیت را تثبیت کند (سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی). در ماده ۵۵ این برنامه بر " تقویت هویت ملی و علمی جوانان، متناسب با چشم‌اندازهای آینده‌نگر، فراهم کردن رشد فکری و علمی و تلاش در جهت رفع دغدغه‌های شغلی و آسیب‌های اجتماعی و توجه به مقتضیات دوره جوانی، نیازها و توانایی‌های آنان"، تأکید شده است (لایحه برنامه پنجم، پیشرفت و عدالت، ۱۳۹۰). که با توجه به این موارد ذکر شده به اهمیت و ضرورت تدوین مدل شبکه‌های یادگیری دانشجویی پی برده خواهد شد.

یافته‌ها نشان می‌دهد فعالیت‌هایی که در آن شرکت کنندگان دانش موضوعی و محتوای آموزشی را به دست می‌آورند و این را در عمل به کار می‌برند یادگیری را مؤثرتر می‌سازد.

۱. برای کسب اطلاعات بیشتر راجع به اهداف و استراتژی نظام تعلیم و تربیت به سند برنامه ملی نظام تعلیم و تربیت کشورمان رجوع شود.

یادگیری همسالان نیز با تسهیل کننده‌ها، تأمل و بازخورد تقویت می‌شود و تحت تأثیر عوامل شخصی و بین فردی قرار می‌گیرد (تورلینگز و بروک^۱، ۲۰۱۸).

بنابراین مسئله اصلی این پژوهش شناسایی عوامل مؤثر خلاقانه در تدوین شبکه‌های یادگیری در تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های آزاد شهر تهران است.

نقد فعالیت، همکاری و تعامل خود و دانشجویان دیگر، تقاضا از افراد متخصص برای توضیحات تکمیلی و بیان اظهار نظرهای متناقض و ایحاد انگیزش در خود و دانشجویان، تشویق و همکاری افراد برای انجام فعالیت‌ها (گویر و همکاران^۲، ۲۰۱۴). علاوه بر مزایای مطرح شده برای یادگیری شبکه‌ای، می‌توان به ظهور و بروز نوآوری در نتیجه جنبه‌های کلیدی فوق اشاره نمود؛ یادگیری دانشجو زمانی به نحو اثربخش تحقق خواهد یافت که در قالب ایده‌های نوآورانه منتج به ارزش آفرینی شود. از این رو، فرایند یادگیری تا تحقق نوآوری پایان نخواهد یافت. در این راستا، یادگیری شبکه‌ای و تعاملی دانشجویان جایگاه ویژه‌ای در تسهیل و تقویت ظهور و بروز نوآوری خواهد داشت. این نکته بیانگر مفهومی با عنوان نوآوری شبکه‌ای^۳ است که فرایند آفرینش ایده‌های خلاقانه و پرورش آن در مسیر نوآوری تا پیاده‌سازی و تحقق عملیاتی را وابسته به یادگیری تعاملی در بستر اجتماعی می‌داند. برخلاف رویکرد مرسوم که نوآوری را امری در انزوای فرد می‌نگرد، "تحلیل تاریخی آفرینش‌های عظیم نشان می‌دهد که بزرگترین نوآوران بخشی از اجتماع فرهیخت‌های بوده‌اند که قادر به تسهیم افکار و اکتشافات خود بوده‌اند. در محور این شبکه خلاقانه، رهبران کاریزماتیک و ژرف‌نگری قرار دارند که توانایی انطباق با زمان و فرهنگ زندگی را داشته و بیشترین چالش‌ها و فرصت‌ها را ایجاد می‌کنند (گاگیولی و همکاران^۴، ۲۰۱۲).

1. Mareike Thurlings perry ben Brok
2. Goodyear, P., Banks, S., Hodgson, V. & McConnell, D.
3. Networked Innovation
4. Gaggioli, A., Riva, G., Milani, L., & Mazzoni, E.

در این راستا، تی و بست^۱ (۲۰۱۳)، چهار دلیل اصلی شبکه‌سازی با هدف نوآوری را کارایی جمعی^۲، یادگیری جمعی^۳، ریسک‌پذیری جمعی^۴، و شکل‌گیری فصل مشترک مجموعه‌های مختلف دانشی مطرح می‌کنند. بنابراین، چنانکه اشاره شد، مفهوم شبکه یادگیری-نوآوری بیانگر این است که نوآوری در فرایند مستمر یادگیری از طریق محیط پیرامون حاصل می‌شود. به همین جهت، نوآوری و- به طورخاص یادگیری- در فرایند آموزش رسمی دانشگاهی و انتقال مجموعه گسترده و متنوعی از مفاهیم و مهارت‌های موردنیاز حاصل نمی‌شود، بلکه ظرفیت محیطی پیرامون، معلمان آشکار و پنهان متعددی را برای چشمان دانشجوی قرار می‌دهد، که توانایی شناسایی و برقراری تعامل متناسب سبب یادگیری و پرورش دانش و مهارت‌های موردنیاز در راستای تحقق ارزش آفرینی در حین تحصیل و پایان تحصیل می‌شود.

با توجه به سودمندی‌های شبکه‌های یادگیری، و از آنجا که دستیابی به اهداف ترسیم شده در چشم‌انداز بیست ساله و کسب جایگاه برتر در منطقه نیازمند زیر ساخت‌هایی است که یکی از آنها بازاندیشی در حوزه آموزش و یادگیری دانشگاهی است تا با ایجاد محیطی سالم و پاک و لذت‌بخش برای یادگیری علاوه بر آموزش، مبانی دانشی مهارت‌های بایسته را نیز به دانشجویان بیاموزاند.

شبکه به بیانی ساده عبارت است از مجموعه‌ای از گره‌ها و پیوندهای موجود میان آنها. البته شبکه، مفهومی فراتر از تعامل اجتماعی صرف میان افراد است. ساویوتی شبکه را به مثابه ساختار روابط در درون و میان سیستم‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی توصیف می‌کند. لذا عناصر به هم پیوند خورده هر چیزی را در بر می‌گیرد: انسان، گروه، سازمان، اشیای فیزیکی و موارد ذهنی و غیر عینی (ساویوتی، ۲۰۰۹).

1. Tidd, J. & Bessant, J.R.
2. Collective Efficiency
3. Collective Learning
4. Collective Risk-taking

یادگیری شبکه‌ای فراتر از یادگیری مجازی، یادگیری اینترنتی، رسانه مجازی و آموزش الکترونیکی است. شبکه‌های دیجیتال مبین وسیله‌ای است که با استفاده از تکنولوژی اطلاعات و رسانه‌های اینترنتی و ارتباطی، فرصت و شرایط مناسبی برای افزایش همکاری گروهی، جمعی و تعامل در آموزش و یادگیری برای فراگیران ایجاد می‌نماید. اما باید در نظر داشت یادگیری شبکه‌ای که استفاده از اینترنت، یادگیری مجازی و استفاده منابع برخط برای مفهوم یادگیری شبکه‌ای کافی نیست. مهم‌ترین و اساسی‌ترین مسئله در یادگیری شبکه‌ای تعامل افراد و فراگیران با یکدیگر است. یادگیری شبکه‌ای با رویکردهای پر کاربرد استفاده از کامپیوتر و شبکه دیجیتال در یادگیری، یادگیری جمعی، و روش مشارکتی یادگیری با کامپیوتر متفاوت است (جونز^۱ و همکاران، ۲۰۰۹). بلکه چیزی که شبکه‌های یادگیری را از دیگر روش‌های آموزشی و یادگیری مجازی و اینترنتی متمایز می‌نماید شیوه تعامل، کنش و رفتارهای شبکه‌محور است. تعامل شبکه‌ای محور یک تخصص و مهارت است که فقط با وصل شدن به اینترنت و دنیای مجازی به دست نمی‌آید، تعامل شبکه‌ای نیازمند شناسایی سایر افراد و کنشگران، ایجاد تعامل صحیح و مناسب، مهارت مشارکت در جریان یادگیری و ارتباط دوطرفه و چندطرفه متقابل، کسب اطلاعات، آزمون، خبرگی و سایر موارد حمایتی است. به عبارت دیگر، در شبکه‌سازی، هوشمندی تعامل اصل اساسی است و ضرورت بیشتری نسبت به توانایی وصل به اینترنت و صحبت کردن با دیگران دارد (قربانی، ۱۳۹۷).

یادگیری شبکه‌ای در بستر شبکه یادگیری هدایت می‌شود و جریان دارد. ولی شبکه یادگیری عبارت است از کانال و مسیر تعامل ارتباطی میان فراگیران و سایر افراد کنشگر است. شبکه‌سازی الزاماً باعث ایجاد شبکه اجتماعی نمی‌شود و فراگیران و دانشجویان فارغ از مهارت و توانایی تشکل شبکه و شبکه‌سازی در جریان تحصیل، شبکه‌های یادگیری، تعاملی و ارتباطی با دیگران دارند که به یادگیری و آموزش فراگیران را به صورت طور

1. Jones

ناآگاهانه متأثر می‌سازند. بنابراین دانشجویان و فراگیران با توجه به شرایط محیطی و زمانی مختلف با کنشگران زیادی در ارتباط با آموزش و یادگیری در چارچوب شبکه‌هایی قرار گرفت‌ه‌اند و تعامل دارند و این تعامل می‌تواند آگاهانه یا غیر آگاهانه باشد. دسته اول پژوهش‌ها، متوجه بررسی وضعیت موجود شبکه‌های اجتماعی و تعاملات اجتماعی دانشجویان در فرایند یادگیری است (جدول ۱).

جدول ۱. وضعیت موجود شبکه‌های اجتماعی

عنوان	وضعیت	وضعیت موجود	پژوهشگر
	مطلوب	فرایند شبکه‌های اجتماعی آموزشی در بین فراگیران	هانت میر و هانتکینسون (۲۰۰۹)
	مطلوب	گروه پایدار اجتماعی مبتنی بر یادگیری عملگرایی	مونتگومری و مک داوول (۲۰۰۹)
شبکه‌های اجتماعی واقعی		میزان روابط با اساتید خود	قانعی راد (۱۳۸۵)
	مطلوب	تبادل دانش و تجربه و سرمایه اجتماعی	نوراد صدیق (۱۳۸۶)
	مطلوب	ازهم گسیختگی اجتماعی و تعامل تصادفی	مایر و پولر (۲۰۰۸)
سایت‌های شبکه‌سازی اجتماعی	مطلوب	بهره‌گیری متناوب و فعالانه در زندگی روزمره	لیم و ریچاردسون (۲۰۱۶)

نکته‌های که از دل این پژوهش‌ها دریافت می‌شود، نتایج متناقض مطرح درباره وضعیت موجود شبکه‌های اجتماعی دانشجویان است. برخی یافته‌ها جریان مثبت و مطلوب روابط دانشجویان با سایر کنشگران اجتماعی در فضای تحصیل و فرایند یادگیری-نوآوری را تأیید و گزارش نموده‌اند. اما برخی یافته‌های پژوهشی مؤید ضعف روابط اجتماعی دانشجویان هستند. از سویی دیگر، ضرورتاً همه پژوهش‌ها، شبکه اجتماعی به معنای نظام‌مند و سازمان یافته را لحاظ نکرده و محدود به برخی تعاملات تصادفی دانشجویان در بستر اجتماعی دانشگاه هستند و یا به طور خاص، تعامل اجتماعی را در جریان یادگیری، تبادل و تسهیم دانش و عملکرد تحصیلی مورد بررسی قرار داده‌اند که بیانگر نگاه کلی و عام به روابط

اجتماعی است. به بیانی، مفهوم تعامل اجتماعی دانشجویان در غالب پژوهش‌ها مبتنی بر نگاهی کلی و مرسوم به اهمیت و ضرورت تعامل اجتماعی است تا این که معین و محدود شده به فرایند خاص یادگیری باشد.

بنابراین شناسایی عوامل مؤثر بر ایجاد شبکه‌های یادگیری دانشجویی، با توجه به موقعیت و ظرفیت تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران باعث دستیابی دانشگاه به اهداف و مأموریت‌های خود می‌شود و آن چه که بعضاً به عنوان یک مشکل در فرایند یادگیری مطرح است، تا حدی برطرف می‌نماید.

جدول ۲. عوامل تأثیرگذار در یادگیری، رشد و توسعه دانشجویان

عنوان	کارکرد	مقوله	زیرمقوله	پژوهشگر
رابطه / تأثیر مثبت		رویدادها و دوره های آموزشی	شبکه های اجتماعی	کوه، هانگ و لیو (۲۰۱۲)
				سرمایه اجتماعی همتایان، مشاوران و متخصصان
				مشارکت در باشگاه ها و انجمن های دانشجویی
				بهره گیری از سایت های شبکه سازی اجتماعی
				سرمایه اجتماعی
				پیوندهای ضعیف اجتماعی
				کسب موقعیت اجتماعی
				شناخت بازار
				حمایت از طرف خانواده و آشنایان
				شبکه اجتماعی
				رویداد آموزشی
				یادگیری
				توجه به مفاهیم آموزشی
				توجه به فرایند آموزشی
توجه به منابع و امکانات آموزشی				
ارزشیابی آموزشی				
خصوصیات و شایستگی های فردی				آموزش کارآفرینی
				ماتلی (۲۰۰۸)، ماتلی و کری (۲۰۰۷)، فایول و گیلی (۲۰۱۵)
				ایسادا، لین و ایسادا (۲۰۱۵)
				نیاز فردی به موفقیت
				عزیزی و همکاران (۱۳۹۱)
				عزیزی و همکاران (۱۳۹۱)
				عزیزی و همکاران (۱۳۹۱)
				خودکارآمدی
				عربون و همکاران (۱۳۸۸)
				هوشیاری کارآفرینانه
				عربون و همکاران (۱۳۸۸)
				ترجیحات شغلی
				عربون و همکاران (۱۳۸۸)
				مطلوبیت فردی و خانوادگی
فردی				
کارآمدی اجتماعی				
دباشی و همکاران (۱۳۹۳)				
انگیزه اقتصادی				
عربون و همکاران (۱۳۸۸)				
انگیزه یادگیری / آموزش پذیری				
هاروف و ویر (۲۰۱۰)				
ریسک پذیری افراد				
عربون و همکاران (۱۳۸۸)				

باقری و همکاران (۱۳۹۷)، پژوهشی با عنوان مطالعه تحلیلی شبکه یادگیری فردی دانشجویان انجام دادند؛ آنها نشان دادند برای مدیریت درست و کارآمد شبکه‌های یادگیری فردی دانشجویان باید برنامه‌ریزی و طراحی مناسبی برای تعامل ارتباطی دانشجویان در فرایند تدریس و یادگیری انجام داد. باقری (۱۳۹۷) نشان داد که جست‌وجوی ارزش‌آفرینی تحصیلی از مسیر شبکه‌سازی تحقق می‌یابد که بر پایه منظومه یادگیری شبکه‌محور شکل گرفته باشد و شبکه‌سازی را فراتر از حضور اجتماعی در بستر اجتماعی- فرهنگی تصور نماید. محمدی (۱۳۹۶)، در پژوهشی نتیجه گرفت که برای حاکم کردن رویکرد چند فرهنگی در نظام آموزش عالی کشورمان ابتدا لازم است زیرساخت‌های آن که شامل سیاست‌گذاری آموزش چند فرهنگی و نیروی انسانی چند فرهنگی است فراهم شود تا بتوان با تکیه بر راهبرد کلان آموزشی (در سطح دانشگاه و وزارتخانه) و راهبردهای خرد (در سطح کلاس درس)، به نیازهای متنوع فرهنگی دانشجویان اقلیت‌های فرهنگی پاسخ داد. نتایج پژوهش چابکی (۱۳۹۳)، نشان داد که دوستان هم دوره‌ای و سپس استادان بیشترین نقش را در تغییرات یادگیری دانشجویان داشت‌هاند. یافته‌های پژوهش واسیلاج (۲۰۱۵) نشان داد دانشجویان از قابلیت سیستم و خصوصیات شبکه یادگیری مجازی آن رضایت دارند اما چندان نمی‌توانند با اساتید خود ارتباط برقرار کنند و بافت‌های فرهنگی متفاوت دانشجویان بر نحوه استفاده آن‌ها از سیستم مدیریت یادگیری تأثیرگذار است. بلانچارد و فراسون^۱ (۲۰۱۰)، پژوهشی با عنوان "طراحی یک سامانه هوشمند فرهنگی برای مقاصد آموزش و یادگیری" با رویکرد ساختارگرایی (مدل هافستد) و سازنده‌گرایی (خزانه دانش فرهنگی پویا) و با روش کمی (توصیفی- پیمایشی) انجام دادند. نتایج نشان داد که تفاوت‌های فرهنگی دانشجویان باید مدنظر قرار داده شود و بسته به آن روش‌هایی برای یادگیری دانشجویان در نظر گرفته شود.

1. Blanchard and Frasson

روش پژوهش

این پژوهش از لحاظ رویکرد پژوهشی، آمیخته از نوع اکتشافی است که در آن از روش کیفی با مصاحبه اکتشافی جهت استخراج مؤلفه‌ها و همچنین سنجه‌های مؤثر بر ایجاد شبکه‌های یادگیری دانشجویی استفاده شد و از روش کمی برای تأیید و تصدیق یافته‌های به دست آمده از مرحله کیفی استفاده شد. بنابراین رویکرد پژوهش قیاسی - استقرایی است. روش اجرای این پژوهش در قسمت کمی توصیفی (غیرآزمایشی) و طرح پژوهش همبستگی از نوع تحلیل عاملی اکتشافی است. جامعه آماری این پژوهش در بخش کیفی، کلیه صاحب نظران، اساتید و مدیران ارشد حوزه مدیریت آموزشی و یادگیری بوده که در زمینه یادگیری مجازی تجربه و حضور داشت‌هاند که با استفاده از نمونه گیری هدفمند^۱ مبتنی بر گلوله برفی^۲ ۱۵ نفر تا اشباع نظری استفاده شد. جامعه آماری در بخش کمی کلیه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران بودند که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی ساده ۲۵۱ نفر با فرمول کوکران انتخاب شدند.

جدول ۳. ویژگی‌های نمونه انتخاب شده پژوهش حاضر در قسمت کیفی

جمع ردیف	مدیران آموزش و یادگیری مجازی	اساتید دانشگاه	عرصه فعالیت تحصیلات
۲	۲	-	دانشجوی کارشناسی ارشد
۳	۲	۱	دانشجوی دکتری
۱۰	۵	۵	عضو هیئت علمی
۱۵	۹	۶	جمع ستون

در بخش کیفی، مصاحبه بدون ساختار بود. به منظور گردآوری داده‌های کمی نیز از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد که گویه‌های آن برگرفته از نتایج تحلیل داده‌های کیفی در مرحله اول بود. با توجه به اینکه در پژوهش حاضر هم داده‌های کیفی و هم کمی استفاده

1. Purposeful sampling
2. Snowball sampling

شد، می‌توان ادعا کرد که از روش سه‌بعدی نگری^۱ برای اعتباربخشی به داده‌ها استفاده شده است. همچنین در بخش کیفی از روش بازخورد مشارکت‌کننده^۲ نیز استفاده شد. در بخش کمی از روایی صوری برای سنجش روایی پرسشنامه و از ضریب آلفای کرونباخ برای پایایی پرسشنامه استفاده شد که ۰/۸۹ بود. به‌منظور تحلیل یافته‌های به‌دست آمده از مصاحبه کیفی، از روش تحلیل محتوای استقرایی^۳ مبتنی بر کدگذاری باز^۴، استفاده شد. برای تحلیل داده‌های کمی نیز از تحلیل عاملی اکتشافی و آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

در بخش کیفی اطلاعات حاصل از مصاحبه با ۱۵ نفر از خبرگان و مدیران متخصص در حوزه مدیریت آموزشی و یادگیری که شامل ۳۸ مفهوم است که تحت ۵ مقوله اصلی قرار گرفت‌ه‌اند، در زیر به تفکیک ارائه می‌شوند.

همان‌گونه که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، عوامل مؤثر بر ایجاد شبکه‌های یادگیری دانشجویی را می‌توان در پنج مقوله اصلی دسته‌بندی کرد که هر کدام از این مقولات اصلی نیز دربردارنده خرده مقولات دیگری هستند که شرح آنها در جدول شماره ۴ ارائه شده است.

1. Triangulation
2. Participant feedback
3. Inductive content analysis
4. Open coding

جدول ۴. مقوله‌های به دست آمده از بخش کیفی

مقولات اصلی	مقولات فرعی	شماره مصاحبه
انگیزه‌های دانشجویان	انگیزه‌های درونی	(۱، ۴، ۶، ۷، ۹، ۱۱، ۱۲ و ۱۴)
	انگیزه‌های بیرونی	(۲، ۳، ۵، ۶، ۷، ۱۰، ۱۱ و ۱۵)
برنامه‌ریزی شبکه‌های یادگیری	انگیزه یادگیری	(۱، ۵، ۸، ۱۲، ۱۳، ۱۵)
	کسب منافع	(۸، ۱۲، ۱۳، ۱۵)
	تناسب برنامه‌های درسی با نیازهای دانشجویان	(۳، ۶، ۷، ۱۰، ۱۱ و ۱۵)
	فرصت‌ها و فعالیت‌های پیش‌بینی شده	(۲، ۴، ۷، ۱۰، ۱۱ و ۱۴)
	انعطاف‌پذیری برنامه‌های درسی	(۱، ۵، ۸، ۹، ۱۲ و ۱۳)
	نظارت و بازبینی فعالیت‌ها	(۱، ۲، ۵، ۷، ۱۲ و ۱۵)
	تناسب اهداف برنامه با نیازهای جامعه	(۱، ۸، ۱۰، ۱۱ و ۱۴)
	بازخورد	(۶، ۱۲، ۱۳، ۱۵)
	کتابخانه و سیستم اطلاع‌رسانی	(۱، ۵، ۸، ۱۳، ۱۵)
	امکانات و خدمات رایانه‌ای	(۵، ۶، ۹، ۱۰، ۱۱)
امکانات و تدارکات	تأمین منابع مالی	(۱، ۸، ۱۲، ۱۴، ۱۵)
	شبکه اینترنتی مناسب	(۱، ۳، ۹، ۷، ۱۳، ۱۵)
شبکه‌سازی و پشتیبانی	امکانات و تجهیزات آموزشی و پژوهشی	(۲، ۴، ۸، ۱۱، ۱۳، ۱۴)
	شبکه‌سازی درون دانشگاهی	(۱، ۲، ۴، ۵، ۱۰، ۱۲ و ۱۴)
	شبکه‌سازی بیرون دانشگاهی	(۱، ۳، ۶، ۷، ۹، ۱۳ و ۱۵)
	ارتباط و تسهیم تجارب	(۱، ۲، ۴، ۵، ۷، ۸، ۱۰، ۱۱، ۱۳ و ۱۴)
	ارتباط و راهنمایی اساتید	(۱، ۴، ۸، ۱۰، ۱۲، ۱۴)
	مربیگری و مرشدیت	(۱، ۷، ۸، ۱۰، ۱۲، ۱۵)
	حمایت و پشتیبانی مادی و روانی دانشگاه	(۲، ۵، ۶، ۹، ۱۱، ۱۴)
	تدوین راهبرد مناسب مدیریت دانش	(۳، ۵، ۶، ۷، ۱۰، ۱۱، ۱۵)
	استقرار و بهینه‌سازی مدیریت دانش	(۲، ۴، ۶، ۸، ۹، ۱۱، ۱۴)
	مدیریت دانش	توسعه استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی
	تسهیم دانش	(۱، ۲، ۳، ۸، ۱۰، ۱۲، ۱۵)
	دانش و یادگیری تیمی	(۱، ۳، ۴، ۹، ۱۱، ۱۳، ۱۴)

به منظور سنجش دقیق‌تر داده‌های به دست آمده در بخش کیفی، داده‌های کمی نیز گردآوری شد. با توجه به این پرسشنامه پژوهش محقق ساخته و داده‌های پژوهش نیز نرمال بودند، داده‌ها با آزمون‌های آماری تحلیل عاملی اکتشافی و آزمون t تک متغیره تجزیه و تحلیل شدند.

جدول ۵. نتایج آزمون کولموگروف اسمیرنوف

متغیرها	کولموگروف اسمیرنوف	سطح معناداری
انگیزه‌های دانشجویان	۰/۸۳۳	۰/۵۶۶
برنامه‌ریزی شبکه‌های یادگیری	۰/۸۲۱	۰/۶۵۶
امکانات و تدارکات	۰/۷۴۶	۰/۶۳۸
شبکه‌سازی و پشتیبانی	۰/۷۴۴	۰/۶۳۹
مدیریت دانش	۰/۸۱۸	۰/۵۱۶

کجی توزیع داده‌ها با توجه به آزمون کولموگروف-اسمیرنوف معنادار نبوده است، بنابراین برای بررسی ارتباط‌های مورد نظر از آزمون‌های آماری پارامتریک استفاده شده است. برای تعیین مؤلفه‌های مؤثر بر ایجاد شبکه‌های یادگیری دانشجویی از تحلیل عاملی اکتشافی با چرخش واریماکس استفاده شد.

جدول ۶. نتایج آزمون KMO و بارتلت

KMO	مجدور کای بارتلت
۰/۸۷۱	۸۳۹/۲
معناداری	۰/۰۰۱

با توجه به جدول ۶ شاخص KMO با مقدار ۰/۸۷۱ نشانگر کفایت داده‌ها و نمونه، و نتایج آزمون بارتلت با سطح معناداری $P < ۰/۰۰۱$ ، نشانگر متناسب بودن تعداد نمونه آماری جهت انجام تحلیل عاملی اکتشافی است. گویه‌هایی که بار عاملی کمتر از ۰/۴ داشته باشند یا روی بیش از یک عامل بار عاملی زیادی داشتند از تحلیل حذف می‌شوند. با توجه به جدول ۷، عامل اول (انگیزه‌های دانشجویان) است که ۳۷/۵۷٪ از این تغییرات را تبیین می‌کند. عامل دوم (برنامه‌ریزی شبکه‌های یادگیری) است که ۱۴/۰۴ درصد از تغییرات را تبیین می‌کند. عامل سوم (امکانات و تدارکات) است که ۱۰/۰۹ درصد از تغییرات را تبیین می‌کند. عامل چهارم (شبکه‌سازی و پشتیبانی) است که ۶/۳۵ درصد از تغییرات را تبیین می‌کند. عامل پنجم (مدیریت دانش) است که ۴/۹۹ درصد از تغییرات را تبیین می‌کند این پنج عامل در مجموع ۷۳/۰۶ درصد از تغییرات را تبیین می‌کنند که مقدار قابل توجهی است.

جدول ۷. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی

شماره گویه	عامل اول	عامل دوم	عامل سوم	عامل چهارم	عامل پنجم
۱	۰/۸۲				
۲	۰/۵۲				
۳	۰/۷۴				
۴	۰/۸۴				
۵		۰/۸۱			
۶		۰/۵۰			
۷		۰/۷۳			
۸		۰/۷۹			
۹		۰/۷۷			
۱۰		۰/۷۹			
۱۱			۰/۵۷		
۱۲			۰/۷۸		
۱۳			۰/۸۲		
۱۴			۰/۷۲		
۱۵			۰/۶۷		
۱۶				۰/۸۴	
۱۷				۰/۶۱	
۱۸				۰/۵۷	
۱۹				۰/۵۷	
۲۰				۰/۶۷	
۲۱				۰/۶۱	
۲۲					۰/۶۷
۲۳					۰/۵۷
۲۴					۰/۶۱
۲۵					۰/۶۰
۲۶					۰/۵۶
۲۷					۰/۵۵
مقدار ویژه	۶/۰۱	۲/۲۵	۱/۶۲	۱/۰۲	۰/۷۹۹
واریانس تبیین شده	۳۷/۵۷	۱۴/۰۴	۱۰/۰۹	۶/۳۵	۴/۹۹

در جدول ۸ شاخص های توصیفی متغیرهای پژوهش ارائه شده‌اند.

جدول ۸. شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف معیار
انگیزه‌های دانشجویان	۱۷/۱۲	۵/۹۴
برنامه‌ریزی شبکه‌های یادگیری	۱۴/۲۲	۲/۶۸
امکانات و تدارکات	۹/۷۳	۴/۶۱
شبکه‌سازی و پشتیبانی	۱۳/۳۷	۴/۷۸
مدیریت دانش	۱۲/۳۱	۳/۲۶

نتایج آزمون t تک نمونه‌ای جهت مقایسه بین میانگین حاصل از مؤلفه‌ها و میانگین فرضی نمونه، در جدول ۱۰ آمده است.

جدول ۹. بررسی توصیفی عوامل مؤثر بر ایجاد شبکه‌های یادگیری دانشجویی

گونه‌ها	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد	t	سطح معناداری	درجه آزادی
انگیزه‌های دانشجویان	۱۷/۱۲	۵/۹۴	۰/۳۴۹	۲۳/۴۵	۰/۰۰۱	۲۵۰
برنامه‌ریزی شبکه‌های یادگیری	۱۴/۲۲	۲/۶۸	۰/۴۶۳	۱۷/۲۳	۰/۰۰۱	۲۵۰
امکانات و تدارکات	۹/۷۳	۴/۶۱	۰/۴۵۰	۱۴/۱۲	۰/۰۰۱	۲۵۰
شبکه‌سازی و پشتیبانی	۱۳/۳۷	۴/۷۸	۰/۲۸۴	۱۶/۶۸	۰/۰۰۱	۲۵۰
مدیریت دانش	۱۲/۳۱	۳/۲۶	۰/۳۱۰	۱۵/۵۴	۰/۰۰۱	۲۵۰

نتایج نشان داده که در کل همه عوامل پنج‌گانه (انگیزه‌های دانشجویان، برنامه‌ریزی شبکه‌های یادگیری، امکانات و تدارکات، شبکه‌سازی و پشتیبانی و مدیریت دانش) با میانگین فرضی نمونه در سطح معناداری $۰/۰۰۱$ تفاوت معناداری وجود دارد. بنابراین همه عوامل شش‌گانه برای ایجاد شبکه‌های یادگیری دانشجویی مورد نیاز هستند و باید در ایجاد و مدیریت شبکه‌های یادگیری دانشجویی مورد توجه قرار گیرند.

بحث و نتیجه‌گیری

تربیت و یادگیری امری بسیار پیچیده و حساس است که پایداری و ثبات یک جامعه تا حد زیادی وابسته به کارآمدی و اثربخشی نظام آموزشی است. به طوریکه اگر نظام آموزشی

بتواند مأموریت و رسالت خود مبنی بر توسعه فردی و اجتماعی را به درستی انجام دهد، زمینه مساعدی نیز برای رشد فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی فراهم می‌شود (خنیفر و همکاران، ۱۳۹۹). در جوامع امروزی، دانشگاه‌ها و آموزش عالی نقشی اساسی در پاسخگویی به نیازها و انتظارات و نیازهای یادگیری و تربیتی فراگیران، جامعه و همه ذی‌نفعان دارد. نیاز به یادگیری یکی از نیازهای ریشه‌ای، زمان‌بر و بنیادی انسان‌ها است به طوری که برای انجام و جاری ساختن آن به برنامه‌ها و فعالیت‌های بلندمدتی برای نیازهای یادگیری و آموزشی در حال تغییر نیاز است. در چنین شرایطی مدیریت نظام آموزش عالی، مستلزم داشتن اهداف و استراتژی‌های بلندمدت و تعقیب و پیگیری آن اهداف و استراتژی‌ها در فعالیت‌های عملی این سازمان است.

متأسفانه همخوانی نداشتن و جامع نبودن درس‌های دانشگاهی و کلاس درس با نیازهای در حال تغییر جامعه و دانشجویان باعث شده است که دانش‌آموختگان و فارغ‌التحصیلان از تخصص و کارآیی لازم برخوردار نباشند و به تنهایی نظام آموزش و یادگیری رسمی نمی‌تواند جوابگوی خواسته‌ها، تغییرات و انتظارات دانشجویان باشد. از این رو در سال‌های کنونی با توجه به روند افزایش جمعیت دانشجو و تقاضا برای ورود به بازار کار از یک‌سو، تغییرات سریع فناوری و تکنولوژی، پیشرفت‌های علمی و روزافزون، روش‌های جدید یادگیری و ارتباطات، و مشکلات اقتصادی دانشگاه‌ها و... از سوی دیگر، مسأله «شبکه‌های یادگیری دانشجویی» اهمیت ویژه‌ای یافته است. بنابراین هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی عوامل مؤثر بر ایجاد شبکه‌های یادگیری دانشجویی در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران بوده است.

■ انگیزه‌های دانشجویان (انگیزه‌های درونی، انگیزه‌های بیرونی، انگیزه یادگیری، کسب منافع).

- برنامه‌ریزی شبکه‌های یادگیری (تناسب برنامه‌های درسی با نیازهای دانشجویان، فرصت‌ها و فعالیت‌های پیش‌بینی شده، انعطاف‌پذیری برنامه‌های درسی، نظارت و بازبینی فعالیت‌ها، تناسب اهداف برنامه با نیازهای جامعه و بازخورد).
- امکانات و تدارکات (کتابخانه و سیستم اطلاع‌رسانی، امکانات و خدمات رایانه‌ای، تأمین منابع مالی، شبکه اینترنتی مناسب و امکانات و تجهیزات آموزشی و پژوهشی).
- شبکه‌سازی و پشتیبانی (شبکه‌سازی درون دانشگاهی، شبکه‌سازی بیرون دانشگاهی، ارتباط و تسهیم تجارب، ارتباط و راهنمایی اساتید، مربیگری و مرشدیت و حمایت و پشتیبانی مادی و روانی دانشگاه).
- مدیریت دانش (تدوین راهبرد مناسب مدیریت دانش، استقرار و بهینه‌سازی مدیریت دانش، توسعه استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، تسهیم دانش و دانش و یادگیری تیمی).

شکل ۱. عوامل مؤثر بر ایجاد شبکه‌های یادگیری دانشجویی

این مدل می‌تواند در راستای ایجاد شبکه‌های یادگیری دانشجویی و بهبود یادگیری شبکه‌ای دانشجویان در دانشگاه بسیار مؤثر و سودمند باشد. با توجه به پیشینه پژوهش می‌توان گفت

که نتایج این پژوهش تا حدی با پژوهش‌های محفوظی و همکاران (۱۳۹۸)، حسینی و همکاران (۱۳۹۷)، دونر و همکاران (۲۰۱۷)، آکری‌هامان و دپایم (۲۰۱۶)، سنبلولینا (۲۰۱۵)، مالای و همکاران (۲۰۱۵)، آلساندرو و همکاران (۲۰۱۴)، خالوندی و عباسپور (۲۰۱۳)، وانگ و آسامپه (۲۰۱۳) و چاوز (۲۰۱۲) همسو است.

مرور نقادانه مستندات موجود و همچنین دیدگاه‌های مطرح شده در محافل علمی در ارتباط با ارزیابی اثربخشی نظام درگیری دانشجویان تحصیلات تکمیلی در یادگیری عامل مهمی در کسب آمادگی‌های لازم (شغلی، مهارتی، اجتماعی، کارآفرینی و ...) برای ایفای نقش علمی و عملی است. درگیری دانشجویان با فعالیت‌ها و برنامه‌ی آموزشی و یادگیری، از مهم‌ترین عوامل مؤثر در پیشرفت تحصیلی دانشجویان است (برینت و همکاران، ۲۰۰۸) و به طور مستقیم تحت تأثیر فعالیت‌های دانشگاهی دانشجویان و نیز درگیری دانشجویان با رخدادهای دانشگاهی است (کالفیلد، ۲۰۱۰). بنابراین خلق شرایطی که بتواند مشارکت درگیری دانشجویان را موجب شود، منجر به افزایش یادگیری دانشجویان خواهد شد. هدفی که هم مدنظر فراگیران و هم آموزش‌دهندگان است (تقوی قره‌بلاغ، ۱۳۹۳). تعاملات اجتماعی و یادگیری شبکه‌ای و تیمی در کنار آموزش رسمی به شکل بارزی منجر به نسبت دادن معانی متنوعی به دانشجوی تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد و دکتری) خاص می‌شود که توسط خود او و دیگران شکل می‌گیرد و او برای خود قبول می‌کند و به مجموعه‌ای از ویژگی‌ها، عقاید و ارزش‌ها در فرد قوام می‌بخشد که فرد (توسط خود و دیگران) با آن شناخته می‌شود (اسلای و اسمیت، ۲۰۱۱). در سطح بعدی، تغییر در رفتار آنان و به عبارت دقیق‌تر انتقال و کاربرد آموخته‌ها از طرف آنان را در پی دارد. این مقوله اشاره بکارگیری آموخته‌های حاصل از آموزش در کارهای عملی و موقعیت واقعی دارد (طاهری، ۱۳۹۰). یک فرد برای ورود به دنیای کار و رسیدن به خودکفایی فردی، اجتماعی و اقتصادی نیازمند یادگیری مهارت‌های بسیاری است. بخش کوچکی از این مهارت‌ها مربوط به آموزش و یادگیری کلاسی است و بیشترین تمرکز در آمادگی شغلی، اجتماعی و مهارتی مشارکت

دانشجو در تعامل و ارتباطات علمی و فرهنگی با اجتماع و همسالان است؛ بنابراین باید به یادگیری شبکه‌ای در دانشگاه‌ها در عصر انفجار اطلاعات و عصر دیجیتال بیشتر توجه شود. انسان در نگرش اسلامی دارای کرامت و ارزش انسانی است و بر او بایسته است که پیش از هر چیز این کرامت ذاتی را در جهان هستی پاس دارد و تدابیری بیندیشد که خود را به جایگاه شایسته برساند. علاوه بر پیامدهای فردی که برای خود دانشجویان متصور است، مشارکت و فعالیت دانشجویان تحصیلات تکمیلی و فعالیت‌های مربوط به آن اثرات دیگری را نیز برای محیطی که آنها در آن درگیر هستند، دارد. مشارکت دانشجویان و فعالیت‌های علمی و تخصصی آنان در کنار حضور دانشجویان در اجتماع علمی و عمومی منجر به توسعه سرمایه تخصصی، سازمانی، اجتماعی، اقتصادی می‌شود. تداوم در این فعالیت‌ها و تعاملات صورت گرفته با اجتماعات علمی منجر به شکل‌گیری دستورالعمل‌های حرفه‌ای، گسترش مرزهای دانش، توسعه روش‌ها و رویکردهای علمی و توسعه هنجارهای علمی می‌شود. از طرف دیگر آنان به عنوان دانش‌آموختگان دانشگاهی بازخوردهایی را به سیستم آموزش دانشگاهی فراهم می‌آورند و زمینه توسعه دانشگاه را فراهم می‌آورند. همچنین میزان آمادگی آنان در ایفای نقش‌هایی که برای آنها متصور است، منجر به آشکار شدن نقاط ضعف و قوت برنامه‌های آموزش و یادگیری می‌شود (تقوی قره‌بلاغ، ۱۳۹۶).

گسترش زبان شبکه‌های یادگیری دانشجویی در آموزش عالی موجب تقویت مدیریت استعدادها و مشروعیت شبکه‌های یادگیری می‌شود. شبکه‌های یادگیری در عمل زمانی موفق خواهد بود که در دانشگاه مشروعیت داشته و مورد توافق اعضای سازمان و یا حداقل افراد اثرگذار و کلیدی باشد. مشروعیت منجر خواهد شد که سیستم شبکه‌های یادگیری به منزله هسته دوم بتواند در کنار هسته اول یعنی سیستم آموزشی رسمی تنفس کند. شبکه‌های یادگیری وضعیتی است که مناسب، مطلوب و ماندنی تلقی می‌شود. هر پدیده جدیدی که به وجود می‌آید نیاز به پشتیبانی دارد. نهادهای جدید باید در زمینه جا بیفتند تا در برابر نهادهای استقرار یافته مشروع تلقی شوند.

پیشنهاد می‌شود:

- تغییر در استراتژی‌های یادگیری دانشگاه با توجه به شیوه‌های نوین یادگیری.
- تمرکز جدی برنامه‌ریزان آموزش عالی بر گسترش آموزش و یادگیری شبکه محور و تیمی در زمینه و بافت‌های گوناگون جامعه، فرهنگی، علمی، تخصصی و اقتصادی.
- گروه‌های آموزشی نیازمند شکل‌گیری جوی هستند که بتوانند همکاری، تعهد متقابل و صمیمیت لازم را داشته و استقلال کافی برای تصمیم‌گیری را داشته باشند.
- باید توجه داشت که با توجه به رابطه بین گروه‌های آموزشی و دانشگاه و در نهایت بخش آموزش عالی، ارتقای درگیری دانشجویان در فعالیت‌های توسعه‌ای وابسته به ساختارهای نهادی شکل گرفته در سطح کلان هستند که مداخله و ایجاد اصلاح در آنها نیازمند تغییر در قوانین و ساختارهای تعریف شده در بخش آموزش عالی نظیر قواعد آموزش و یادگیری دانشجویان و اساتید، اختیارات تعریف شده برای دانشگاه‌ها و گروه‌های آموزشی، روش‌های آموزش و تدریس، و از همه مهمتر آداب و سنن شکل گرفته در ساختارهای دانشگاهی است که ایجاد تغییر در این ساختار و فرهنگ مهمتر است.

سپاسگزاری: این پژوهش برگرفته از پایان‌نامه دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب است. نویسندگان مقاله بر خود لازم می‌دانند از همکاری و مساعدت همه عزیزانی که در این پژوهش ما را یاری نموده‌اند؛ سپاسگزاری نمایند.

منابع و ماخذ

باقری، امین (۱۳۹۷). مطالعه و ارائه الگوی شبکه‌های یادگیری-نوآوری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته مدیریت آموزشی دانشگاه شهید بهشتی.

باقری، امین؛ سرخابی، محمدیمنی؛ فراستخواه، مقصود و خراسانی، اباصلت (۱۳۹۷). مطالعه تحلیلی شبکه یادگیری فردی دانشجویان. *فصلنامه علمی-پژوهشی آموزش عالی ایران*، سال نهم، شماره سوم: ۱-۲۶.

تقوی قره‌بلاغ، حسین (۱۳۹۳). ارائه الگوی توسعه حرفه‌ای دانشجویان مقطع دکتری رشته - های علوم تربیتی. رساله دکتری رشته مدیریت آموزشی دانشگاه علامه طباطبائی.

خنیفر، حسین؛ ابراهیمی، صلاح‌الدین؛ سیفی، علی و فیاضی، بی‌بی‌مرجان (۱۳۹۹). طراحی طراحی الگوی شایستگی مدیران آموزشی برای استفاده در مرکز ارزیابی و توسعه. *مدیریت مدرسه*، ۸ (۲): ۱۱۸-۱۳۹.

هومن، حیدر علی (۱۳۸۷). *مدل یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم افزار لیزرل*. تهران: انتشارات سمت.

یاسمی نژاد، عرفان؛ آزادی، اکرم؛ امویی، محمد رضا (۱۳۹۰) "فضای مجازی، امنیت اجتماعی، راهبردهای استراتژی" منتشر شده در همایش ملی صنایع فرهنگی نقش آن در توسعه پایدار در سال ۹۰.

یمنی دوزی سرخابی، محمد (۱۳۹۱). کیفیت در آموزش عالی. تهران: سمت.

یمنی دوزی سرخابی، محمد؛ باقری، امین؛ فراستخواه، مقصود و خراسانی، اباصلت (۱۳۹۷). شبکه‌های اجتماعی دانشجویی در فرایند یادگیری- نوآوری: مرور نظام مند مقاله‌های علمی- پژوهشی (۱۳۹۵-۱۳۸۵). *پژوهش نامه مبانی تعلیم و تربیت*، دوره ۱۸، شماره ۱: ۹۲-۱۱۵.

Adrian, A. (2008), "No One Knows You Are a Dog: Identity and Reputation in Virtual Words," *Computer Law and Security Report*, Vol. 24: 366- 374.

Anderson, T and Dron, J. (2011). Three generations of distance education pedagogy. *International review of research in open and distance learning*. Vol. 12.3.

Benson, V., Saridakis, G., & Tennakoon, H. (2015) "Purpose of social networking use and victimisation: Are there any differences between university students and those not in HE?". *Computers in Human Behavior*, 51, 867-872.

- Blanchard, E and Frasson, C. (2010). Making intelligent tutoring systems culturally aware: the use of Hofstede's cultural dimensions. HERON Laboratory, Computer Science Department.
- C. L., & Tse, S. (2015). Exploring personality characteristics of Chinese adolescents with internet-related addictive behaviors: trait differences for gaming addiction and social networking addiction. *Addictive Behaviors*, 42, 32e35.
- Century. In: D.H. Wulff and A.E. Austin (Eds.), *Paths to the Professoriate: Strategies for Enriching the Preparation of*
- Cohn, C. B. (2004). *The ethics of human reproductive cloning: when world views collide, Accountability.*
- Creswell, J. W. (2014), *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (2nd edition).
- Criado, R. & Romance, M. (2012). *Structural Vulnerability and Robustness in Complex Networks: Different Approaches and Relationships between them.* In *Thai & Pardalos* (Ed.). *Handbook of Optimization in Complex Networks Communication and Social Networks*, New York: Springer.
- Gaggioli, A., Riva, G., Milani, L., & Mazzoni, E. (2012). *Networked flow: Towards an understanding of creative networks.* Springer Science & Business Media.
- Goodyear, P., Banks, S., Hodgson, V. & McConnell, D. (2004). *Research on networked learning: An overview.* In Goodyear, Banks, Hodgson & MacConnell (Ed.) *Advances in research on networked learning* (pp. 1-9). London: Kluwer Academic Publishers.
- Goodyear, P., Jones, C., Asensio, M., Hodgson, V., & Steeples, C. (2005). *Networked learning in higher education: Students' expectations and experiences.* *Higher Education*, 50(3), 473-508.
- Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (2005). *Educational Administration: Theory, Research and Practice* (7th ed.). New York: McGraw Hill.

- Jackson, D. & Temperley, J. (2007). "From professional learning community to networked learning community" In Stoll & Louis (Ed.) Professional Learning Communities
- Jin, Y, L; Li, L & Luo, Sh. (2014). Chinese multi-cultural education: possibilities and paths. *International Journal of Educational Management*, Vol. 28 No. 3.
- Jones, R. (2009). Personal knowledge management through communicating. *Online Information Review*, 33(2), 225-236.
- Kaplan, A, M and Haenlein, M. (2016). Higher education and the digital revolution: About MOOCs, SPOCs, social media, and the Cookie Monster. *Business horizon*, 59, 441- 450.
- Kaplan, A, M. (2014). European management and European business schools: insights from history of business schools. *European management Journal*, 32, 4, 529-534.
- Lim, J., & Richardson, J. C. (2016). Exploring the effects of students' social networking experience on social presence and perceptions of using SNSs for educational purposes. *The Internet and Higher Education*, 29, 31-39 .
- Mayer, A., & Puller, S. L. (2008). The old boy (and girl) network: Social network formation on university campuses. *Journal of public economics*, 92(1), 329-347.
- Noe, R. A. (2010). Employee training and development. Boston: McGraw-Hill/Irwin.
- Normoyle T. M. (2011). Becoming a Clinical Psychologist: Midlife Women's Narratives of Professional Identity Development. ProQuest, UMI Dissertation Publishing.
- Nyquist, J. D. (2002). The PhD a Tapestry of Change for the 21st Century. *Change: The Magazine of Higher Learning*, 34(6):12-20.
- O'Meara, K. (2008). Graduate education and community engagement. *New Directions for Teaching and Learning*, 2008 (113):27-42.
- O'Neill, R. M. (2005). An examination of organizational predictors of mentoring functions. *Journal of Managerial Issues*, 27(4), 439-460.

- Petropoulou, O., Altanis, I., Retalis, S., Nicolaou, C. A., Kannas, C., Vasiliadou, M., & Pattis, I. (2010). Building a tool to help teachers analyse learners' interactions in a networked learning environment. *Educational Media International*, 47(3), 231-246.
- Phillips, D. R. & Roper, K. O. (2019). A framework for talent management in real estate. *Journal of Corporate Real Estate*, 11 (1): 7-16.
- Pike, G. R., Kuh, G. D., & McCormick, A. C. (2011). An investigation of the contingent relationships between learning community participation and student engagement. *Research in Higher Education*, 52(3), 300-322.
- Pittaway, L., Rodriguez-Falcon, E., Aiyegbayo, O., & King, A. (2010). The role of entrepreneurship clubs and societies in entrepreneurial learning, *International Small Business Journal*, 29(1), 37-57.
- Porter, C. M., & Woo, S. E. (2015). Untangling the networking phenomenon: A dynamic psychological perspective on how and why people network. *Journal of Management*, 41(5), 1477-1500.
- Rocconi, L. M. (2011). The impact of learning communities on first year students' growth and development in college. *Research in higher education*, 52(2), 178-193.
- Saviotti, P. P. (2009). Knowledge Networks: Structure and Dynamics. In Pyka & Scharnhorst (Ed.) *Innovation Networks: New Approaches in Modelling and Analyzing* (pp. 19-41), Heidelberg: Springer
- Siemens, G. (2006). *Connectivism: Learning theory or pastime of the self-amused*. Manitoba, Canada: Learning Technologies Centre.
- Sliwka, A. (2003) Networking for Educational Innovation: A Comparative Analysis, *In Networks of Innovation: Towards New Models for Managing Schools and Systems*. (pp. 49-63), Paris: OECD.

- Tidd, J. & Bessant, J.R. (2013). Managing innovation: Integrating technological, *market and organizational change*, translated by Arasti, et.al. Tehran: Rasa. (In Persian)
- Trannsee, B, M. (2014). Connectivism and information literacy: moving from learning theory to pedagogical practice. *Public Services Quarterly*, 9:3, 185-195.
- Van Aalst, H. F. (2003). Networking in Society, Organisations and Education in Policy and Practice. In Van Aalst (ed.) *Networks of Innovation: Towards New Models for Managing Schools and Systems* (pp. 33-40), Paris: OECD.
- Verma, S. (2009). Personal knowledge management: a tool to expand knowledge about human cognitive capabilities. *International Journal of Engineering and Technology*, 1(5), 435-438.
- Websters, M. (2004). Merriam Websters Collegiate Dictionar., Massachusetts USA: an Encyclopaedia Company.
- Wisdom, T. N., Song, X., & Goldstone, R. L. (2013). Social learning strategies in networked groups. *Cognitive Science*, 37(8), 1383-1425.
- Zenios, M. (2011). Epistemic activities and collaborative learning: Towards an analytical model for studying knowledge construction in networked learning settings. *Journal of Computer Assisted Learning*, 27(3), 259-268.
- Zhou, Y., Lin, F. C., Du, Y. S., Zhao, Z. M., Xu, J. R., and Lei, H. (2011). Gray matter abnormalities in Internet addiction: a voxel-based morphometry study. *Eur. J. Radiol.* 79, 92-95. doi: 10.1016/j.ejrad.2009.10.025.